

Van beeldhouwkunst naar vormgeving

VÉRONIQUE BAAR

In opdracht van de Adviescommissie Beeldende Kunst heeft Véronique Baar van het bureau Q Kunst het rapport *Van beeldhouwkunst naar vormgeving, de collectie beelden in de openbare ruimte van de gemeente Hilversum* (mei 2004) geschreven. Op de website van de gemeente (www.hilversum.nl) zijn de resultaten van dit onderzoek van Véronique Baar, momenteel voorzitter van de Adviescommissie Beeldende Kunst van de gemeente, te lezen. Daar worden ook vijftig kunstwerken beschreven. Onderstaand artikel is een ingekorte versie van het rapport.

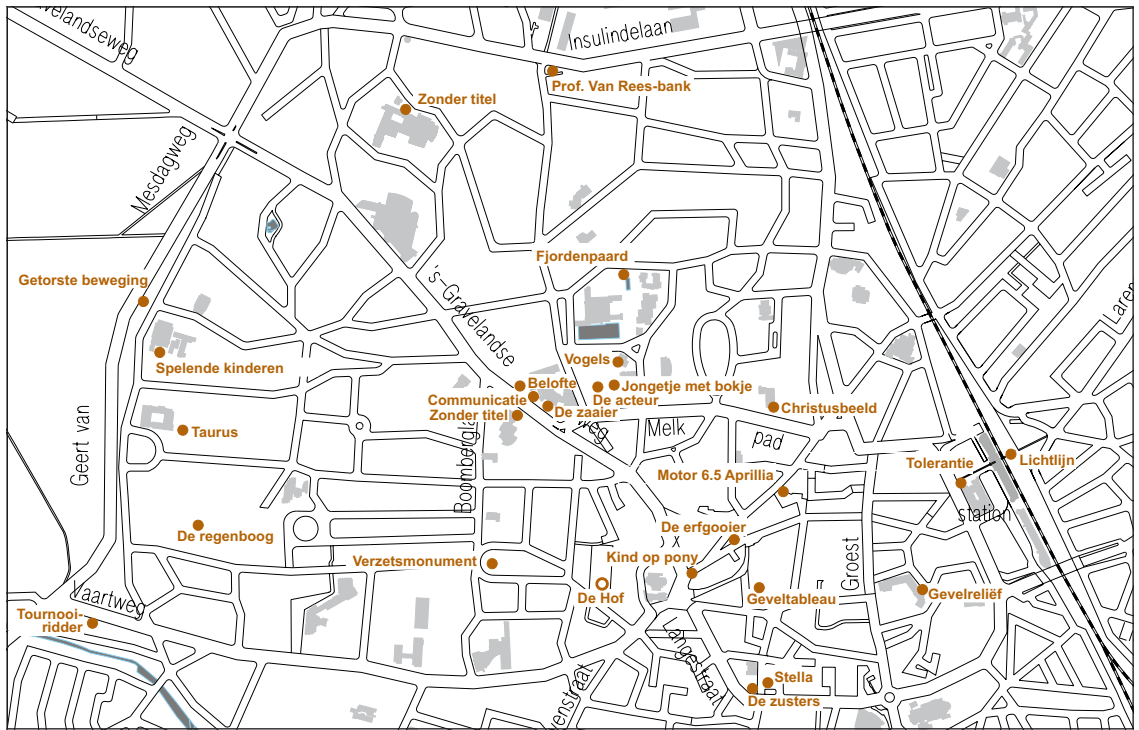
Van bouwbeeldhouwkunst naar vrijstaand beeld in Nederland

De Nederlandse openbare beeldhouwkunst in de jaren zestig werd grotendeels bepaald door de beelden van de eerste door Jan Bronner (1881-1972) opgeleide generatie. Bronner, een belangrijk beeldhouwer van de Amsterdamse School, doceerde aan de Rijksakademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam. Zijn leerlingen werkten onder zijn motto 'beeldhouwkunst is architectuur en architectuur is beeldhouwkunst'. De door hen vervaardigde beelden werden met name gekenmerkt door hun toegepaste rol (direct verbonden met de architectuur of vrijstaand, maar duidelijk in een architectonische context), de gestileerde vormen (weinig detaillering) en de 'bouwmaterialen' (allerlei steensoorten, van zandsteen tot baksteen). Sommige kunstenaars gingen echter, onder invloed van de Franse beeldhouwers als Maillol en Despiau, vrijstaande beelden maken in een gedetailleerde, figuratieve stijl. Die detaillering kon eerder bereikt worden door boetseren dan door hakken en taille directe, dus veel nieuw-figuratieve werken werden in brons gegoten.

De generaties uit de jaren 1910 en 1920 haakten voor de Tweede Wereldoorlog in op genoemde ontwikkelingen en werkten in de twee decennia na de oorlog veelal verder in ofwel de architectuurgerelateerde richting ofwel de realistische figuratie.

Tussen figuratie en abstractie

De generaties uit de jaren '10 en '20 bewandelden veelal de wegen van de 'beeldhouwkunst' of de figuratieve 'renaissance'. Ze sloten daarmee aan bij wat er op de Amsterdamse academie gedoceerd werd. De generaties '30 en '40, die na de oorlog opgroeiden, kregen meer keuzes voor hun kiezen. Er ontstond in Nederland een duidelijke abstracte richting, grotendeels buiten de traditioneel figuratieve traditie van de academies om.

De Hilversumse beelden in het centrum en omgeving. (kaart: afd. Vastgoed en Geo-informatie, gemeente Hilversum)

De in Hilversum vertegenwoordigde kunstenaars uit de generaties (grofweg) '30 en '40 zijn bijna allen tussen circa 1950 en 1970 op de academies geschoold. Sommigen hielden zonder blikken of blozen aan de figuratieve traditie vast; anderen gingen het gebied tussen figuratie en abstractie verkennen; slechts een enkeling kwam binnen de kaders van de academische scholing op volstrekte abstractie uit. Door een aantal kunstenaars van wie werk binnen de gemeente Hilversum staat, werd geëxperimenteerd met nieuwe materialen, zoals staal of kunststoffen. De Rijksacademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam was één van de belangrijkste voortzetters van de figuratieve traditie, in stand gehouden door kunstenaars als Esser, Grégoire en Hund, die Bronner hadden opgevolgd na zijn afscheid. Ook de Jan van Eyck Academie in Maastricht was een kweekvijver voor de figuratieve traditie, alhoewel daar iets 'vrijer' gedoceed werd door onder meer Oscar Jespers en Fred Carasso.

De kunstenaar als ontwerper

Vandaag de dag heeft de kunstenaar minder de rol van ambachtsman én kunstenaar: er zijn nog maar weinig kunstenaars die bijvoorbeeld zelf bronzen beelden gieten. Ook werken veel kunstenaars met de meest uiteenlopende materialen, zodat het bijna onmogelijk is op alle terreinen de ambachtelijke kennis in huis te hebben. De kunstenaar wordt dus steeds meer de conceptmaker, de ontwerper. Zeker voor beelden in de openbare ruimte geldt dit: voor grote constructies wordt een uitvoerend bedrijf ingeschakeld, sommige kunstenaars laten het idee (verder) ontwikkelen door assistenten (bijvoorbeeld Atelier van Lieshout).

De collectie van de gemeente Hilversum

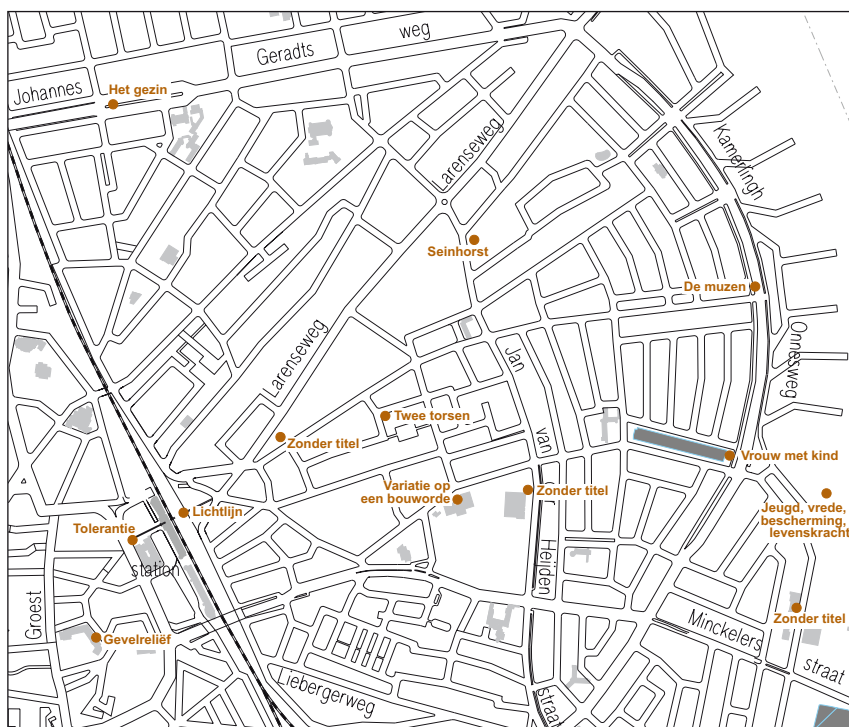
De te onderscheiden groepen binnen de collectie sculpturen in de openbare ruimte van de gemeente Hilversum zijn de volgende:

Van bouwbeeldhouwkunst naar vrijstaand beeld:

De generaties '10 -'20

De meeste van de door Jan Bronner opgeleide kunstenaars maakten de ontwikkeling door van bouwbeeldhouwwerken (in de traditie van de Amsterdamse School) naar vrijstaande 'renaissancistische' sculpturen, beïnvloed door de Franse portretbeeldhouwers.

De belangrijkste kunstenaars uit deze ontwikkeling zijn in Hilversum met (semi-)vrijstaande sculpturen uit de jaren vijftig en zestig vertegenwoordigd: een vroege en een late sculptuur van d'Hont, een vroeg werk van Hund, een mooi vroeg beeld van Esser en een beeld uit 1975 van Grégoire. De reliëfs en mozaïeken van Oosterman, Van Velzen en Van den Berg geven bovendien een mooi beeld van de letterlijk architectuurgebonden beeldhouwkunst. Van de monumentaal werkende generatie '10-'20 is daardoor een homogeen en representatief beeld te zien in de gemeente Hilversum, dat bijzonder is in Nederlandse context.

Een mooi vroeg beeld van Esser: het verzetsmonument uit 1949 in het Rosarium aan de Boomberglaan.

De beelden in de wijk Over 't Spoor.

(kaart: afd. Vastgoed en Geo-informatie, gemeente Hilversum)

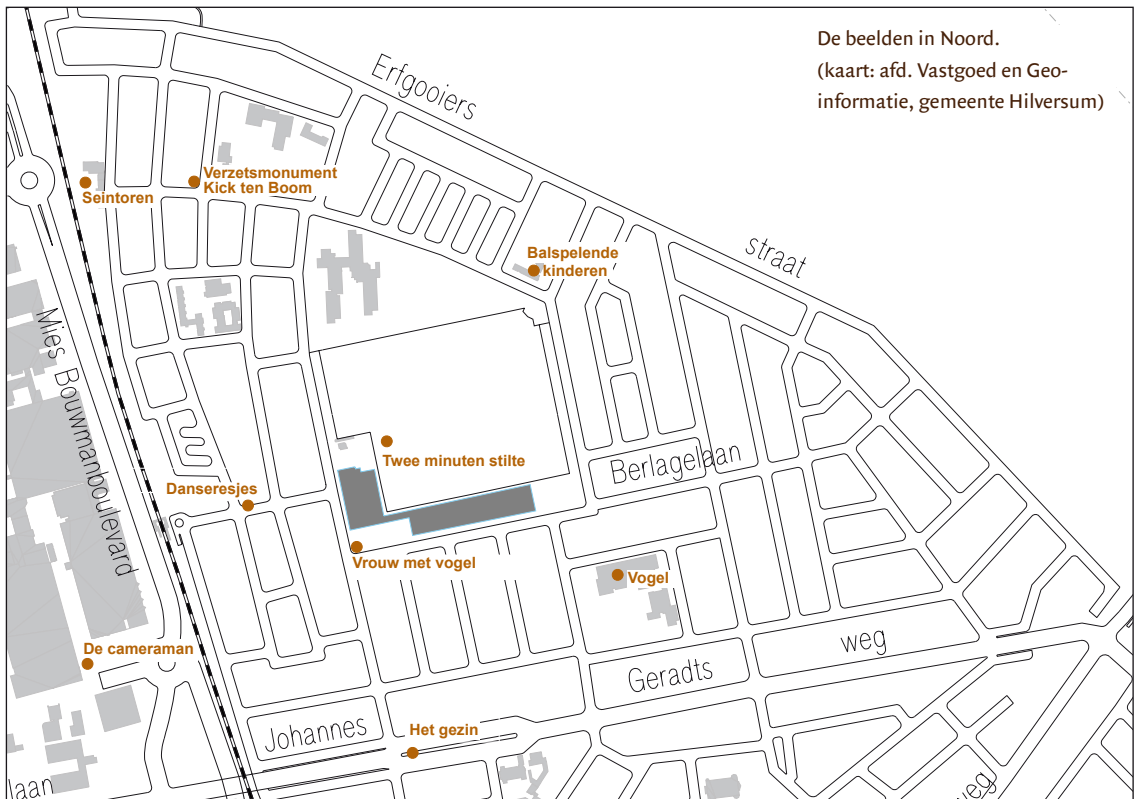
Tussen figuratie en abstractie:

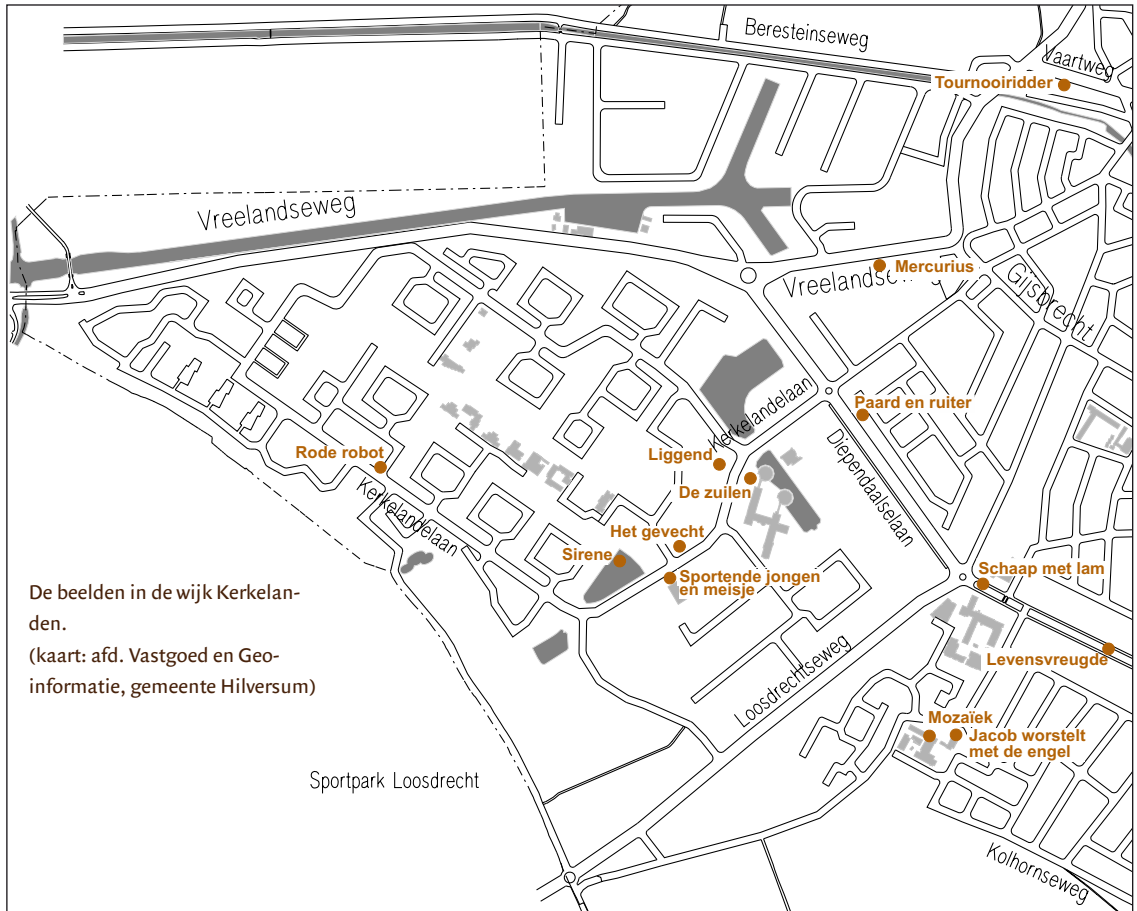
De generaties '30-'40

Deze generaties stonden middenin de vete abstract-figuratief. De sculpturen in de gemeente Hilversum zijn met name van traditioneel figuratief geschoolde kunstenaars van de Amsterdamse en Maastrichtse academies. Het gevolg is dat er van de generaties '30-'40 vernieuwend abstract werk ontbreekt in Hilversum en dat er zodoende een eenzijdig beeld ontstaat van de Nederlandse monumentale beeldhouwkunst voortkomend uit genoemde generaties. Belangrijke, in de naoorlogse jaren zeer vernieuwend werkende Nederlandse kunstenaars als Wessel Couzijn, Shinkichi Tajiri, Carel Visser en André Volten zijn niet in de beeldencollectie van de gemeente vertegenwoordigd (beelden van Tajiri en Volten zijn wel in het Mediapark opgesteld, maar deze zijn geen gemeentelijk bezit).

Geen gemeentelijk bezit, maar wel in Hilversum: de 'Cylindrische constructie' van André Volten uit 1968. Nu verplaatst naar het ROC aan de Soestdijkerstraatweg.

Binnen de in Hilversum vertegenwoordigde groep 'academische kunstenaars' zijn echter beeldhouwers vertegenwoordigd die ook nieuwe invalshoeken zochten door een gestileerde of een geabstraheerde figuratieve beeldtaal te formuleren. De spannendste werken in de gemeente Hilversum zijn in dit kader van Van Zanten, Jonk, Claus, Zegers, Spronken, Stultiens en Killaars.

De beelden in de wijk Kerkelanden.
(kaart: afd. Vastgoed en Geoinformatie, gemeente Hilversum)

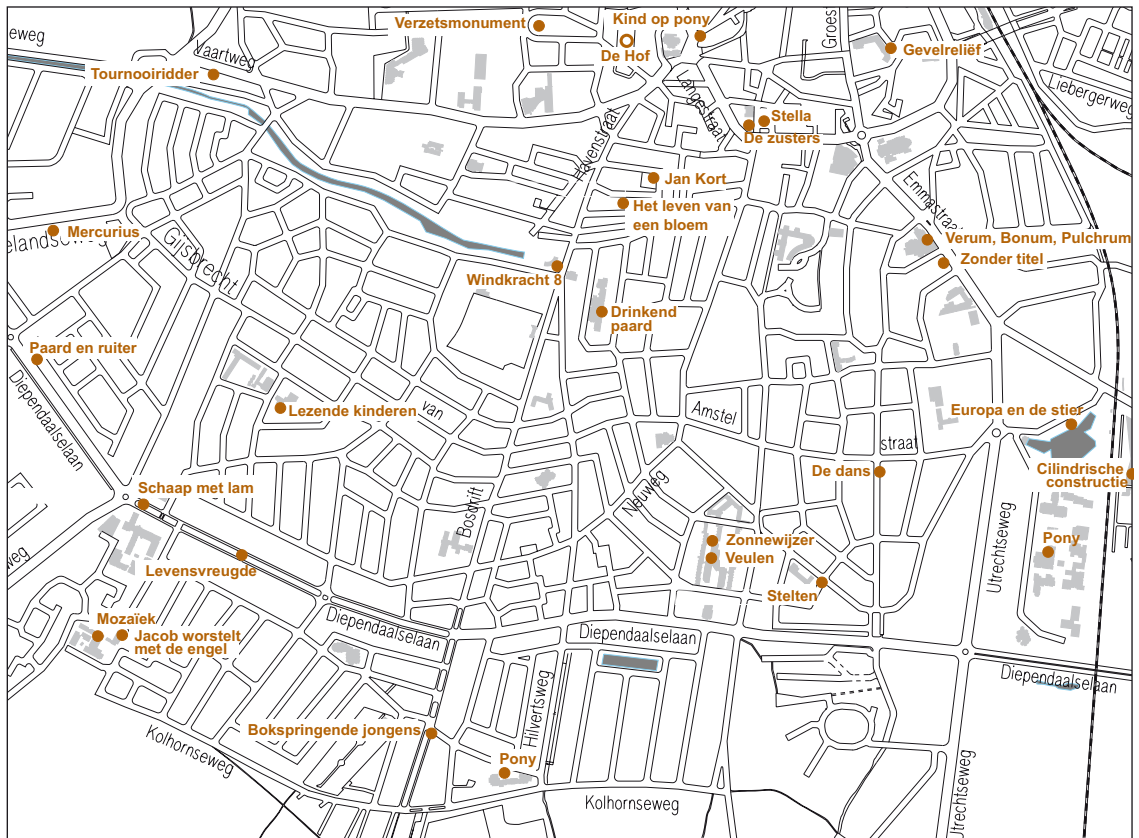
De deelcollectie '30-'40 geeft, ondanks (of beter dankzij) de eenzijdigheid een vrij volledig beeld van de figuratieve academische traditie. Dat beeld is in de Nederlandse context bijzonder, omdat de officiële aandacht veelal aan de traditioneel werkende generaties voorbij is gegaan.

Hedendaagse kunstenaars

In de jaren tachtig en negentig kocht de gemeente Hilversum nauwelijks beelden aan van nieuwe kunstenaars. Dat gebeurde pas eind jaren negentig. Daardoor is vrijwel de hele ontwikkeling van hedendaagse monumentale kunstenaars aan de gemeente voorbij gegaan. De werken van Hali en Van der Meij hebben geen link met elkaar of met de andere hedendaagse werken. De werken van vormgevers Mendini en Starck zijn verrassend, maar hebben geen band met eerder aangekocht werk. Bovendien is het buitenlands werk, terwijl in de jaren zestig en zeventig alleen van Nederlanders en Belgen aangekocht is.

'De Rode Robot' (1970) van Rob Stultiens aan de Kerkelandenlaan. (foto: Stevens)

De beelden in Zuid. (kaart: afd. Vastgoed en Geo-informatie, gemeente Hilversum)

Algehele conclusie

Binnen de beeldencollectie van de gemeente Hilversum is een lacune op het gebied van de vernieuwende abstracte generatie '30-'40. De hedendaagse beelden vertonen nauwelijks samenhang met elkaar of met in de jaren zestig en zeventig aangekocht werk. Beide lacunes vormen echter in het huidige verzamelbeleid geen obstakel.

De in de jaren zestig en zeventig aangekochte figuratieve beelden zijn vrijwel allemaal van natuurlijke materialen als brons of steen. Deze groep beelden past prachtig in de Dudokiaanse Hilversumse omgeving en behoeft in deze context niet per definitie een abstracte tegenhanger – bij het samenstellen van een collectie hoeft immers niet altijd te worden gestreefd naar een historisch overzicht.

Masterplan Impuls

Het gemeentelijke masterplan *Impuls*, dat begin 2006 verscheen, is mede gebaseerd op dit rapport van Véronique Baar. Het masterplan richt zich op beeldende kunst in de openbare ruimte en bij gemeentelijke gebouwen en scholen. De Adviescommissie Beeldende Kunst en de gemeentelijke Dienst Stadsontwikkeling zijn bij het opstellen van dit plan nauw betrokken geweest. Het masterplan heeft tot diverse nieuwe kunstwerken geleid, zoals dat bij winkelcentrum Seinhorst en het lichtkunstwerk van Katrin Korfmann in de nieuwe stationstunnel.

Dit kunstwerk 'Seinhorst' van kunstenaressen Mieke van der Hoeven is een voorbeeld van het recente aankoopbeleid van de gemeente Hilversum. Het vormt een verwijzing naar de industriële geschiedenis van deze plek; de Nederlandsche Seintoestellenfabriek NSF verzorgde in 1923 de eerste radiuitzending en legde daarmee de basis voor Hilversum als omroepstad. Het is gemaakt van roestvrij staal en bevat in glas afbeeldingen van het

voormalige NSF-complex. Het werd op 9 juli 2009 door wethouder Erik Boog onthuld. (foto's: Jan de Jong)

Bronnen

Naast de belangrijkste vier overzichtswerken, hieronder genoemd, zijn monografieën van de kunstenaars gebruikt, krantenartikelen van de afdeling Persdocumentatie van de Rijksdienst Kunsthistorische Documentatie en diverse websites. Daarnaast was de informatie aangeleverd door de gemeente Hilversum behulpzaam.

- Beerman, M., F. van Burkom en F. Grijzenhout (red.), *Beeldengids Nederland*, 1994
- Boyens, J., *Traditie en experiment. Tien Nederlandse beeldhouwers*, 1982
- Teeuwisse, J., 'Parade'. *Een staalkaart van Museum Beelden aan Zee*, 2002
- Visser, A. de, *De Tweede Helft. Beeldende kunst na 1945*, 1998